

Cultural Wars; chaos in de orde scheppen

Beelden en beeldschermen

Het is een van die lessen uit mijn schooltijd die me wél is bijgebleven: In 1566 kwam, na een van de verboden 'hagenpreken', een menigte bestaande uit opgejutte protestanten in opstand en sloeg de kerkbeelden van de nabijgelegen (katholieke)kerk aan gruzelementen. Binnen een paar maanden tijd breidde dergelijke acties zich uit naar de rest van het Nederlandse gebied en verspreidde het zich in Europa. De beeldenstorm!

Als kind kon ik goed begrijpen dat mensen kwaad waren: er was honger, armoede en Spanje wilde de baas spelen. De kerkleiders zaten er warmpjes bij en hielden de mensen graag arm en dom. Ik kon me niet voorstellen hoe het was om je laatste geld te besteden aan een aflat (getuigschrift dat je zonden waren vergeven), uit angst voor het hiernamaals, terwijl je toekijkt hoe de priester er steeds rijker van wordt. (Inmiddels realiseer ik me dat ook ik geld uitgeef aan onnozele dingen waar slechts enkelen rijk van worden). Er moest iets aan veranderd worden en mensen zoals Erasmus (voorzichtig en van binnenuit) en Luther (direct en openlijk) zetten zich daarvoor in. Maar ik vroeg me waarom al die mensen het nodig vonden alles kort en klein te slaan en elkaar uit te moorden. Zonder de beeldenstorm zou er veel meer van de kunst en cultuur uit die tijd bewaard zijn gebleven.

Soms, als ik de berichten en discussies lees over zwarte piet, trans personen, abortus, het aantal letters bij LHBTIQ+, de uitspraken van Johan Derksen, het herschrijven van klassiekers, wie er wel of niet een gedicht mag vertalen, wie er gecanceld wordt, wie de macht heeft over social media, wie er boos mag zijn en wie er dankbaar moet zijn, dan denk ik nog wel eens aan de beeldenstorm en de protestanten. Een storm op mijn beeldscherm. Misschien zijn er over een paar honderd jaar kinderen die denken; Jeetje wat erg! Je zal voor je identiteit maar afhankelijk zijn van een M of een V in je paspoort!

Gebrek aan taal of teveel van alles?

Die storm op ons beeldscherm, die chaos, wordt van verschillende kanten bekeken. Ik kan me vergissen, maar twintigers lijken bijvoorbeeld nauwelijks te merken wat de verschillen in seksuele geaardheid in hun vriendengroep zijn. Generaties daarboven volgen de storm nauwlettend, zodat ze er iets van begrijpen en zich een mening kunnen vormen. Van mensen boven de vijftig krijg ik regelmatig het idee dat ze het niet echt kunnen begrijpen: mogen we het nog hebben over zwart en wit, wat is 'cis', en waarom moet alles geneutraliseerd zijn, mag iedereen zich het lichaam laten aanmeten dat hij/zij wenst? En waarom lachen je kinderen niet als je er flauwe grapjes over maakt?

De geestelijk leiders in de Middeleeuwen hadden een puinhoop van de religie gemaakt en hun macht misbruikt, Luther wilde de orde herstellen, maar de protesten maakten de chaos in eerste instantie alleen maar groter. Verschillende perspectieven op de storm geven verschillende antwoorden: Is er sprake van een grote chaos, of wordt er juist een nieuwe orde geschapen?

In filosofiemagazine nummer stelt filosoof Giovanni Stanghelleni dat extreme fysieke ervaringen ons het gevoel kunnen geven dat er niets anders is dan pure sensatie; chaos dus. Het lukt ons dan niet meer om te reflecteren op wat ons overkomt of om er taal aan te geven.⁽¹⁾ Misschien is dat een klein beetje wat mensen ervaren die bijvoorbeeld graag wel nog een letter willen toevoegen aan LHBT. Er wordt gezocht naar taal die weergeeft wat hun ervaring is, hun verhaal, hun identiteit. Wellicht verandert de chaos van alles op een hoop gooien, waarbij ze zichzelf niet terugvinden, in (voor hen) enigszins ordelijke kleinere hoopjes.

De filosoof Georges Bataille, die in hetzelfde artikel over chaos in Filosofie Magazine genoemd wordt, stelde dat mensen geneigd zijn zichzelf te begrijpen als een homo economicus: een rationeel individu dat vooral dingen nastreeft die nuttig zijn voor het eigen voortbestaan. Heel ordelijk dus. De chaos toont zich in alles wat teveel is. Volgens hem zit de mens juist vol energieke en chaotische krachten. Als voorbeeld wordt het kapitalisme genoemd: een systeem van overproductie en verspilling.⁽²⁾ Chaos als zijnde alles wat teveel is. Er zijn ook veel mensen, die de nieuwsberichten over woke, LHBTIQ+, wit en zwart met gefronst voorhoofd volgen en de draad kwijtraken. Is de veelvoud aan namen en termen nou echt nodig om met

elkaar te kunnen leven?

Ik heb met beide perspectieven weinig ervaring, dus ik doe hier ook maar een gok. Ik moet denken aan de Inuit die beschikken over vijftig verschillende woorden voor de term 'sneeuw'. Voor het leven hier in Nederland zou dat onnodig zijn en vooral verwarrend, het zou chaos scheppen in een simpel gesprekje over het weer. Omgekeerd zal het voor de Inuit allemaal heel helder zijn, en zou slechts één woord voor sneeuw zorgen voor chaos in het dagelijks leven.

Scheppen we met onze woke-discussies nu eindelijk orde in de chaos, of creëren we juist chaos in een wereld die ordelijk was? En zo ja, is dat dan erg? Ik ben geneigd te zeggen dat het niet erg is zolang er niemands persoonlijke leven overhoop gehaald wordt. Maar dan rijst weer de vraag; is dat eigenlijk wel mogelijk? Kunnen we kritisch zijn op taalgebruik, cultuur en handelen, zonder mensen af te wijzen en te 'cancelen'?

Om daar antwoord op te kunnen krijgen, kan ik wel enige duiding gebruiken waar het deze moderne beeldenstorm betreft. Ik heb mijn hoop gevestigd op het boek *Culturele Veldslagen* van Gijs van Oenen. Voor dit stukje heb ik het bij het eerste hoofdstuk gelaten, waarin van Oenen uitlegt wat deze 'culture wars' zijn en waar ze vandaan komen.

Links, rechts en liberaal

De culturele oorlogen (culture wars) gaan over culturele waardering en erkenning. De strijd wordt gevoerd over kwesties als etniciteit, seksualiteit, gender, postkolonialisme en milieu en daarmee samenhangend over discriminatie, uitsluiting, marginalisering en geweld.

"Culture wars zijn veelvormig en hoog ideologisch geladen, en ze werken bijna altijd polariserend. Dit wordt deels veroorzaakt door de inhoud, deels door de toon waarop de discussie wordt gevoerd.(...) De recente ontwikkelingen zijn tekenen van emancipatie - op zichzelf een groot goed en bij uitstek hét kenmerk van een moderne samenleving. In de Culture Wars komt de geslaagde emancipatie echter tot uiting in een assertieve en soms ronduit agressieve en beledigende toon, ironisch genoeg juist rond het thema van een respectvolle omgang met elkaar." ⁽³⁾

Van Oenen noemt de culture wars een dodelijk serieus taalspel dat zich afspeelt langs de lijnen van een klassieke tegenstelling tussen links en rechts, progressief en conservatief.

Sinds de jaren '70 is er een cultuur van emancipatie, discussie, inspraak en participatie. Dat leek in eerste instantie alleen op te gaan voor politiek 'links', maar de opkomst van Pim Fortuyn luidde de emancipatie van politiek 'rechts' in. Het gaat hier voor links om de emancipatie van vrouwen, minderheden, mensen van kleur, die niet of nauwelijks gezien en gehoord werden. Voor rechts gaat het om de emancipatie van mensen die zich negatief uitlaten over immigratie en positief over de rolverdeling van de jaren '50, en die het idee kregen dat ze niks meer mochten zeggen. ⁽⁴⁾

De derde relevante positie in het veld van de culture wars is het liberalisme. Het liberalisme presenteert zich als een neutrale visie, de ideologie die niet ideologisch is, de overtuiging die alle andere overtuigingen respecteert. ⁽⁵⁾ Het impliceert vooral procedurele uitruil en depolitisering, waarbij depolitisering meestal betekent dat de sociale en economische machtsverhoudingen in stand blijven of zelfs worden verscherpt. Links verwijt het liberalisme dat je je zou moeten neerleggen bij evident onrecht. Rechts ziet liberalisme als het machteloos toezien hoe links de basis voor de westerse cultuur ondermijnt. "Liberalisme is in beide perspectieven synoniem voor gebrek aan principes en ruggengraat – voor nihilisme misschien zelfs." ⁽⁶⁾ Wat mij meestal opvalt, is dat het de meeste linkse denkers niet te doen is om kritiek op liberalisme, maar op neoliberalisme.

Ook binnen een (links of rechts) kamp kunnen tegenstellingen zich voordoen waarbij discussies over wie zich op welke manier mag uitdrukken, juist leiden tot meer onrecht, verontwaardiging en achterdocht bij beide kampen. ⁽⁷⁾ Opvattingen en taalgebruik worden gezuiverd, maar zuivering kent geen grenzen en uiteindelijk is ook het eigen kamp aan de beurt. Tragisch genoeg leidt het tot meer conformisme. 'Silencing' speelt hierbij een rol; impliciete censuur doordat iemand zich geïntimideerd voelt door een persoon, setting

of atmosfeer, met als gevolg dat diegene onvoldoende gehoor kan geven aan een belangrijke opdracht uit de Verlichting; spreek je uit!⁽⁸⁾

Verlichting en progressie

Volgens filosoof Susan Neiman is dat waar het wringt met de woke-beweging. Linkse idealen die hun oorsprong vinden in de Verlichting, zoals universalisme, vooruitgangsgeloof en een idee van rechtvaardigheid, worden ondermijnt door woke. Links en woke zijn dus niet persé één en hetzelfde. Woke zou de oude linkse idealen juist ondermijnen door alles in termen van macht te zien. De oude linkse groeperingen gingen weliswaar uit van macht en klasse, maar lieten ook ruimte voor keuzevrijheid en solidariteit.⁽⁹⁾

Neiman erkent dat veel denkers uit de Verlichting seksistische en racistische uitspraken deden, maar het is haar te doen om de Verlichtingsideeën zelf. Woke legt de verkeerde accenten, meent ze, het zou om meer dan alleen slachtofferschap moeten gaan. Hoewel het niet duidelijk is waarom een enkeling middels inzet van talent zich aan moeilijke omstandigheden weet te ontworstelen, vindt ze wel dat deze personen verantwoordelijkheid dragen om anderen in soortgelijke omstandigheden te ondersteunen en samen te werken aan structurele veranderingen.⁽¹⁰⁾ Geen slachtofferschap dus, maar ook niet enkel gericht op eigen succes.

Door het individualisme zijn we minder collectief gaan identificeren, woke kan een gevolg van die trend zijn, zegt een artikel van Sociale Vraagstukken. April 2023 keek ik een aflevering van het Filosofisch Kwintet met als thema *Ik, wij, de samenleving* waar Daan Rovers, Bas Heine, Dyab Abou Jahjah en Roxane van Iperen aan deelnamen. Hun gesprek ging precies hierover. De economie en de cultuur is gericht op het individu. Dan is het niet zo vreemd dat de emancipatiebewegingen daar ook op gericht zijn. Bas Heine ziet dat het in emancipatiebewegingen niet meer om wet en recht gaat, maar om de manier waarop je naar elkaar kijkt; de blik naar de ander, de woordkeuze. Het wordt persoonlijk, het zijn mentaliteitsbewegingen en daardoor belanden we met elkaar in wat hij een “sociaal mijnenveld” noemt. Maar hij erkent ook dat er ten opzichte van een aantal jaar geleden al veel positief veranderd is.⁽¹¹⁾

Neiman stelt dat woke draait om de emoties die welbekend zijn aan de linkerkant van het politieke spectrum: de zorgen om gemarginaliseerden, de verontwaardiging over onderdrukking, de vastberadenheid om historische misstanden recht te zetten, maar dat het gebaseerd is op een aantal filosofische aannames, van onder andere Michel Foucault, die de progressieve doelen ondermijnen.⁽¹²⁾

Foucault ziet af van de idee van ‘de mens’ en stelt dat rechtvaardigheid niet werkelijk bestaat, maar slechts een volgend machtsmechanisme is. Hij gelooft evengoed niet in vooruitgang. Elke poging daartoe leidt tot een nieuwe vorm van onderdrukking. Maar hoe kun je strijden voor een betere positie voor gemarginaliseerden, als je nog helemaal geen enkele vooruitgang hebt gezien in de geschiedenis?⁽¹³⁾ Zo kom je uit bij het nihilisme waar eerder de liberalen van beschuldigd werden. Vooruitgang betekent overigens niet een technische of economische vooruitgang, maar dat mensen samen een substantiële verbetering van het leven kunnen voortbrengen. Niet alles wat er gebeurt is progressie, maar progressief links gelooft volgens Neiman wel dat het in principe mogelijk is.⁽¹⁴⁾

Ik denk dat ik daar zelf, ondanks dat ik een enorme pessimist kan zijn, het meest moeite mee heb als ik kijk naar de beeldenstorm of het fenomeen ‘cancelen’; dat het (in eerste instantie) niet zozeer leidt tot een verbetering van de moraal en de maatschappij in zijn geheel, maar tot een omkering van de rollen. In het filosofisch Kwintet zegt Bas Heine dat het logisch is dat je je verenigt op basis van de kenmerken waar je op achtergesteld wordt in de samenleving, maar de vraag is wat je er dan vervolgens mee doet. Hij citeert een bekende activist die aan hem vertelde; “van mijn medestanders wil de helft dat het beter wordt, de andere helft wil wraak.”⁽¹⁵⁾

Identiteit wordt iets wat personen of groepen aan zichzelf toekennen. Foucault was juist beducht op iedere toeschrijving van identiteit. Weerstand bieden aan identiteitstoeschrijving is voor hem wellicht de hoogste vorm van emancipatie, zo interpreteert van Oenen het. Toch hebben velen uit Foucaults werk

tegenovergestelde conclusie getrokken door het claimen van identiteit te verbinden aan politieke stellingnamen. Identiteit wordt daarmee een wapen in de politieke strijd. ⁽¹⁶⁾

Overigens is het nog maar de vraag of de verlichtingsideeën enkel en alleen afkomstig waren van witte Europese mannen. David Graeber en David Wengrow schreven het boek *Het begin van alles*, waar te lezen valt dat de Verlichtingsideeën geïnspireerd waren op ideeën van volken buiten Europa. De verovering van Spanje op het Amerikaanse continent bracht verslagen van de ontmoetingen met de lokale bevolking, en waren een belangrijke bron van kennis voor vroege verlichtingsdenkers. De oorspronkelijke Amerikaanse bevolking was niet onder de indruk van de Europeanen en vond dat deze zich lieten leiden door wedijver en egoïsme. Europeanen werden gezien als angstige mensen, die slecht konden debatteren, en die zo sterk gericht waren op hiërarchie dat ze wel slaven leken! En toch is het uiteindelijk het vrije debat dat we beschouwen als de kern van de Europese Verlichtingscultuur. ⁽¹⁷⁾

Het feit dat maar weinig mensen nu nog weten van de maatschappelijke ideeën van de Wendat, een inheems Amerikaans volk, zou ook een argument tegen het geloof in progressie kunnen zijn; het is ten slotte min of meer bedolven onder een nieuwe orde, nieuwe onderdrukking. Vrijheid en gelijkheid binnen de Amerikaanse volken zou in eerste instantie bestempeld worden door de Europeanen als primitief. Een strikte sociale orde en een ondergeschikte rol voor de vrouw waren onvermijdelijk voor een goed ontwikkelde samenleving, zo dacht men.

Maar ik vind de gedachte dat die ideeën van de Wendat uiteindelijk toch hun weg vonden en nog steeds weerklinken in onze huidige maatschappij, kracht bij zetten aan het streven naar een universele vrijheid en gelijkheid.

Is Foucault dan helemaal overbodig voor Neiman? Foucault is volgens haar wel een interessante denker als je kijkt naar hoe macht werkt. Hij voorspelde goed hoe macht steeds economischer zou worden en het neoliberalisme alomvattend. Maar hoe komen we daar dan uit en wil Foucault dat eigenlijk wel? Het wordt haar niet duidelijk. Dat is waar Neiman tegenaan loopt; ze vindt dat we positie moeten innemen. ⁽¹⁸⁾

Spreken en politieke correctheid

Het werk van Foucault thematiseert de samenhang tussen sociale scheidslijnen en de manieren van praten. Gekken, marginalen seksuele aberranten en andere gestigmatiseerden zijn niet zo geboren, ze worden zo, door de manier waarop de behandeld worden en de manier waarop er over hen gesproken wordt. ⁽¹⁹⁾

Foucault, maar ook Jacques Derrida ("er is niets buiten de tekst") zijn belangrijke filosofen voor links en woke, met name als het om politieke correctheid gaat. Taal speelt een hoofdrol in de culture wars, zegt Gijs van Oenen. Taalgebruik wordt gezuiverd met politieke correctheid.

"Politieke correctheid eist dat sociale achterstelling en cultureel verschil steeds in taal worden benoemd en erkend. En wel op een zeer specifieke wijze die continu aan finetuning onderhevig is." ⁽²⁰⁾

Een sociale scheidslijn wordt aangebracht tussen diegenen die als irrationeel worden bestempeld en anderen, die de mogelijkheid hebben hierover te spreken, en die zichzelf daarmee meteen als rationeel kunnen aanmerken. Via spreken en schrijven wordt macht uitgeoefend. En niet gehoord worden, betekent gestigmatiseerd worden. ⁽²¹⁾

Zo bekeken, is het niet zo gek dat groepen mensen die voorheen niet gezien of gehoord werden, of weggezet werden als incompetent, raar, of overgevoelig, nu luid en duidelijk van zich laten horen om zo zelf invloed te hebben op de identiteit en de termen waar ze hun leven mee vormgeven, en waarmee ze de geschiedenis ingaan. Dat is duidelijk terug te zien in het debat rondom zaken als Zwarte Piet, me-too, LHBTIQ+, enzovoort.

Wie er in- en wie er uitgesloten wordt, zoals je dat aantreft in boeken, rapporten, adviezen verslagen, kronieken, conferenties, vakpublicaties, tijdschriften, kranten, is in de filosofie van Foucault niet alleen een kwestie van maatschappelijk zelfbegrip, maar een vorm van dwingende maatschappelijke ordening. En die ordening is afhankelijk van tijd en plaats. Mensen spreken vanuit de machtspositie, maar die machtspositie

kunnen ze juist ontleen aan hun spreken. ⁽²²⁾

Rationaliteit is geen kwestie van voortschrijdend begrip van het zelf en van de wereld, zoals de traditionele filosofie stelt, maar van de macht om sociale scheidslijnen aan te brengen en daar kwalificaties als 'rationeel' en of 'irrationeel' aan te verbinden. ⁽²³⁾

En op die manier is inderdaad in alles wat er gebeurt of gezegd wordt macht te zien. En waarom zou je dan nog iets willen veranderen, behalve dan om de rollen om te draaien en wraak te nemen?

Respect: sociale hygiëne

En hoe staat het met mij? Voordat ik verder lees in Culturele Veldslagen, waar sta ik zelf?

Een collega van mij gebruikt de term 'politiek correct' alsof het een vies woord is, maar zelf had ik er voor die tijd geen negatieve associatie mee.

Het woord 'politiek' geeft voor mij aan dat het een spreken in de publieke ruimte betreft, de ruimte die algemeen is en voor iedereen toegankelijk zou moeten zijn. Wanneer ik praat over (groepen) mensen die ik niet persoonlijk ken, dan vind ik dat ik termen moet gebruiken die in het algemeen belang zijn, waarbij het algemeen belang niet het gemiddelde vertegenwoordigd, maar het gemeenschappelijke goede. Het is voor mij een vorm van respect. Maar wat betekent 'respect' dan?

Ik heb al vaker over respect geschreven, maar het blijft voor mij een cruciaal en interessant begrip. Filosoof Avishai Margalit hanteert een notie van respect waarbij we ons realiseren dat het leven van mensen een open einde heeft, dat zij hun handelen en hun oordeel kunnen veranderen. De ander als iemand die we niet volledig onder controle hebben en wiens acties we niet geheel kunnen voorspellen. ⁽²⁴⁾ Politiek correcte termen gebruik je mijns inziens dus om iemand te omschrijven wanneer je niks van diens concrete gedrag kunt zeggen, en van wie je je realiseert dat zij/hij eigen keuzes maakt die bepalen wie hij/zij is. Je gebruikt termen die in het belang zijn van iedereen die onder de betreffende term valt.

Richard Sennett, socioloog, onderzoekt in zijn boek *Respect in een tijd van sociale ongelijkheid* welke rol respect en zelfrespect spelen in de relaties tussen mensen uit verschillende sociale klassen in de samenleving. "Zeker, in de maatschappij heerst bovenal één opvatting: als we elkaar als gelijken behandelen, tonen we wederzijds respect. Draai deze veronderstelling eens om: kunnen we alleen mensen respecteren die even sterk zijn als wij?" ⁽²⁵⁾

Wanneer we omgaan met iemand van een andere sociale klasse, zegt Sennett, dan maken we vaak gebruik van ons inlevingsvermogen. We hebben onze eigen ervaringen nodig om anderen te kunnen begrijpen, maar tegelijkertijd mogen we anderen niet gebruiken als spiegel van onszelf, dan wordt de realiteit van hun bestaan geen recht aan gedaan. Zoals andere denkers al meenden toen zij over respect spraken, kunnen we de ander niet volledig voorspellen en controleren.

In het dagelijks leven verwarren we het zelf en de ander voortdurend en dat is ook niet erg, vindt Sennett. Via de projectie maken we volgens hem juist ook een fundamenteel contact met de ander. Hij haalt Adam Smith aan die sympathie heeft omschreven als de verkeerde gedachte dat de pijn van een ander hetzelfde is als iemands eigen pijn. Het begint dus met een vergissing. Die zorgt voor wederzijdse identificatie en sympathie en dus voor de overbrugging van verschillen die de samenwerking in de weg staan.

Maar, let wel op: sympathie of identificatie is een noodzakelijk vertrekpunt, maar niet het eindstation. Als we de vergissing niet erkennen, vergaren we alleen maar kennis die gebaseerd is op onszelf. We blijven dan dus hangen en komen niet tot wederzijds respect, meent Sennett. ⁽²⁶⁾

In 2017 maakt Karin Junger met 12 jongeren – haar drie kinderen en hun vrienden- een documentaire *Ik alleen in de klas*. De jongeren delen met elkaar hun gevoel van uitsluiting op basis van etniciteit en huidskleur, maar ze verschillen ook in de manier waarop ze hier mee omgaan en hoe ze hierover denken. Ze spelen de situaties met elkaar na en discussiëren erover. Ik was geboeid door de documentaire, waarin emotionele en luchtig discussies elkaar afwisselden. Hetgeen dat mij het meest raakte, waren de scènes die min of meer vergelijkbaar waren met die uit mijn eigen middelbareschooltijd. Er zijn veel verschillende redenen om uitsluiting te ervaren, maar de manier waarop het gaat, de gebaren, het gegniffel, de flauwe

opmerkingen, kunnen blijkbaar gewoon hetzelfde zijn. Voor mij een spiegel, maar toch ook niet. De vergissing dus, het startpunt om een ander beter te begrijpen.

Dat je nooit precies kunt weten wat een ander voelt of welke keuzes diegene maakt, blijkt ook uit de documentaire op het moment dat er discussies ontstaan over hoe om te gaan met racisme en uitsluiting. De een is er gevoelig voor geworden en is constant op zijn/haar hoede, de ander laat het van zich afglijden en trekt zijn eigen plan.

Die laatste groep wordt vaak als positief voorbeeld genomen; gewoon een dikke huid kweken, opstaan en weer doorgaan, daar word je hard van! Of het motto wordt; ik heb het lastig gehad, dus dan moeten anderen het ook maar lastig hebben. Moet dat dan de remedie voor iedereen zijn? Natuurlijk kan het voor jezelf heel fijn zijn als je weinig last hebt van wat anderen over je zeggen. Maar aan wie zou je het verplicht zijn om overal maar tegen te moeten kunnen? Heb je niet juist de plicht om je respectvol op te stellen naar een ander? Zoals Neiman zei; het is lastig te bepalen waarom de een zich er succesvol doorheen slaat en de ander niet, maar je zou elkaar daarbij moeten helpen.

Politieke correctheid moet de taal zuiveren, zo omschrijft van Oenen het. Dat klinkt voor mij als een oorlogsterm, zoiets als genocide (op taalgebruik). En misschien is dat ook wel zo, het worden niet voor niets 'culturele oorlogen' genoemd. Net zoals de beeldenstorm een poging tot een soort van religieuze en culturele genocide was. Maar gelukkig is dat niet helemaal gelukt! Het katholieke geloof is niet helemaal weggevaagd, gecancelled. Anders hadden we het ons ook niet meer kunnen herinneren. Dan hadden we nu niet meer begrepen wat er destijds gebeurd was.

Misschien is politieke correctheid voor mij niet zozeer het zuiveren van de taal, maar het zuiveren van mijn gedachten. In de aflevering van het Filosofisch Kwintet haalt Daan Rovers Hannah Arent aan, die andere filosoof die de laatste jaren zo populair is geworden. Kritisch denken is belangrijk, maar dat begint voor Arendt eerst en vooral bij jezelf! ⁽²⁷⁾ Dat is voor mij niet alleen omdat je een ander niet wil kwetsen, maar ook een vorm van zelfrespect of zelfdiscipline. Een soort sociale hygiëne. We doen onze behoeften ook niet zomaar overal in het openbaar, maar op het toilet. Later, als ik oud en dementerend ben, dan verlies ik wellicht dergelijke vormen van zelfbeheersing. Kinderen rennen vaak zo snel mogelijk het toilet uit, maar wij leren ze aan om eerst door te trekken en handen te wassen. Niet omdat het een probleem oplost, maar omdat het een probleem kan voorkomen, zowel voor jezelf als voor anderen. Thuis ga je er misschien wat makkelijker mee om, maar in het openbaar des te minder! Tegelijkertijd geldt ook: wie per ongeluk een windje of boertje laat, wordt niet meteen de ruimte uit gesmeten, een simpel 'pardon' volstaat. Het probleem waar we nu als samenleving tegenaan lopen, is dat we de sociale hygiëne soms nu zo serieus opvatten dat het een beetje op smetvrees begint te lijken.

Gekte en chaos

Zoals Gijs van Oenen omschrijft, neemt politieke correctheid soms een radicale stelligheid aan die bij veel mensen zorgt voor verbazing en onbegrip. Het leidt dan ook bij andere denkers tot tegenreacties waarin gehakt wordt gemaakt van politieke correctheid en aanverwante begrippen.⁽²⁸⁾ Volgens hen is postmodernisme (onder andere de filosofieën van Foucault en Derrida) nauwelijks meer dan pretentieuze onzin. Maar als deze theorieën zo onzinnig en destructief zijn, hoe kunnen ze dan zo invloedrijk zijn geworden, vraagt van Oenen zich af.

Van Oenen wil met zijn boek een overtuigender kader schetsen voor politieke correctheid en culture wars dan de niet erg overtuigende stelling dat de (Frans georiënteerde) filosofie in de jaren zestig en zeventig krankzinnig zou zijn geworden. Integendeel, hij ziet in die 'gekte' ook wel iets aantrekkelijks.

"Ik zeg er meteen bij dat ik in mijn antwoord juist ook iets van de idee van gekte wil behouden, zij het in positieve zin. Ik geloof inderdaad dat de filosofie door het Frans denken van de jaren 60 en 70 als het ware een tik van de molen heeft gekregen; iets daarin raakt aan de waanzin, morrelt aan de criteria voor het onderscheid tussen rationeel en irrationeel, tussen zin en waanzin, tussen normaal en gek. Er is hier iets aangeroerd wat een blijvende invloed heeft gehad op het denken. Een geest die uit de fles is geraakt."⁽²⁹⁾

Een Lilith, zou je kunnen zeggen, waar ik in mijn andere stuk over [chaos](#) over schreef. De vrouwelijke demoon van de nacht, die chaos schiep en de orde verstoortte door alles wat we verdrongen hadden naar boven te halen, die ontregelde en bevrijde, die zich alleen in wilde woestenij thuis voelt. Zo schrijft van Oenen ook over de filosofieën van de jaren 60 en 70: "Ze zet alles op losse schroeven, is tegelijk ontregelende, bevrijdende en bedreigende gebeurtenis. Het ontwricht vaste ijkpunten en kaders die ons vertellen wat normaal, gangbaar of begrijpelijk is. (...) een ongenode gast die bepaalde associaties of herinneringen oproept." ⁽³⁰⁾

In mijn opleiding tot sociaal pedagogisch hulpverlener heb ik geleerd dat een waarom-vraag aanvullend kan over komen. Die opleiding heb ik niet afgemaakt. Mijn opleiding tot toegepast filosoof heb ik wel afgemaakt. Want wat is er nou leuker en belangrijker dan voor een beetje chaos te zorgen en tot vervelens toe blijven vragen: waarom doen we dit, waarom werkt dit zo, waarom vinden we dit normaal? Ik ben benieuwd naar de zin en waanzin die Gijs van Oenen hier nog aan toe kan voegen, door zijn boek verder te lezen. Tot nu toe zou ik zeggen; schep voorzichtig wat chaos in de orde, dat houdt ons allemaal scherp!

Noten:

1. Filosofie Magazine, Themanummer 'Chaos', april 2024
2. Filosofie Magazine, Themanummer 'Chaos', april 2024
3. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
4. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
5. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
6. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
7. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
8. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
9. Sociale Vraagstukken, 7 juni 2023; <https://www.socialevraagstukken.nl/interview/susan-neiman-woke-mensen-zijn-niet-mijn-vijanden/>
10. Sociale Vraagstukken, 7 juni 2023; <https://www.socialevraagstukken.nl/interview/susan-neiman-woke-mensen-zijn-niet-mijn-vijanden/>
11. Filosofisch Kwintet, NPO, (Datum?)
12. Filosofie Magazine, april 2023; <https://www.filosofie.nl/susan-neiman-woke-ondermijnt-haar-eigen-progressieve-doelen/>
13. Filosofie Magazine, april 2023; <https://www.filosofie.nl/susan-neiman-woke-ondermijnt-haar-eigen-progressieve-doelen/>
14. Filosofie Magazine, april 2023; <https://www.filosofie.nl/pas-op-voor-het-anti-progressieve-denken-van-foucault/>
15. Filosofisch Kwintet, NPO, april 2023, <https://npo.nl/start/serie/het-filosofisch-kwintet/seizoen-13/het-filosofisch-kwintet/afspelen>
16. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
17. Filosofie Magazine, december 2022
18. Filosofie Magazine, april 2023; <https://www.filosofie.nl/susan-neiman-woke-ondermijnt-haar-eigen-progressieve-doelen/>
19. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
20. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij,

2022

21. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
22. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
23. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
24. Margalit, Avishai, De Fatsoenlijke Samenleving, Van Genneep 2001
25. Sennett, Richard, Respect in een tijd van sociale ongelijkheid, Byblos boeken, 2003
26. Sennett, Richard, Respect in een tijd van sociale ongelijkheid, Byblos boeken, 2003
27. Filosofisch Kwintet, NPO, april 2023, <https://npo.nl/start/serie/het-filosofisch-kwintet/seizoen-13/het-filosofisch-kwintet/afspelen>
28. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
29. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022
30. Oenen, Gijs van, Culturele Veldslagen; Filosofie van de Culture Wars, Boom Uitgeverij, 2022